

**FİNANS SEKTÖRÜNDE BAZI DAVRANIŞSAL BAĞIMLILIKLAR; PATOLOJİK
TİCARET, SORUNLU BORSA VE SORUNLU KRİPTO PARA TİCARETİ**
SOME BEHAVIORAL ADDICTIONS IN THE FINANCE SECTOR; PATHOLOGICAL
TRADING, PROBLEM USE OF SHARES AND PROBLEMATIC CRYPTOCURRENCY
TRADING

Mahmut BULUT¹

Nurettin MENTEŞ²

Öz

Finans dünyası son yıllarda değişen enstrümanları ile yoğun bir ilgi görmektedir. Teknolojinin gelişimi ile birlikte hemen her kesimden insanın finansal araçlarda yatırım yapma imkanı doğmuştur. Bu yönü ile hem küçük hem de büyük yatırımcılar uluslararası piyasalarda hareket edebilme kabiliyeti kazandılar. Genel anlamda erişim kolaylığı yatırımcı açısından bazı kolaylıklar getirirse de bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle yüksek kazanç veya kayıplar kişilerin ruh hallerini doğrudan etkilemektedirler. Ayrıca dışarıdan müdahaleye açık yatırımlar da ise ani yükseliş ve düşmeler yatırımcıların yoğun takibini zorunlu kılmaktadır. İlk başlarda sadece maddeyle ilişkilendirilen bağımlılık kavramı, DSM-5'te "Madde ile ilişkili ve bağımlılık bozuklukları" kategorisi madde ile ilişkili özellik gösteren ancak doğrudan madde alımı sonucu olmayan bağımlılıklar konusunu gündeme getirdi. Özellikle patolojik kumar alışkanlığı bu konuda öncü niteliktedir. Ayrıca oyun, internet alışveriş gibi güncel yaşam içerisindeki davranışlar madde sonucu oluşan bağımlılıkların bazı özelliklerini gösterdiğine yönelik literatürde çalışmalar artmaktadır. Bu çalışma ile finans sektöründe karşılaşılan davranışsal bağımlılıklar ile ilgili yapılan çalışmalar ortaya koymaya çalışılmış ayrıca son zamanlarda yoğun kullanım bulan ve yüksek risk faktörü barındıran sorunlu kripto para ticareti hakkında derleme bilgileri verilmesi amaçlanmıştır

Anahtar kelimeler; Davranışsal bağımlılık, Patolojik Ticaret, Sorunlu Borsa Alışkanlığı, Sorunlu Kripto Para Ticareti

Abstract

The financial world has been attracting great attention with its changing instruments in recent years. With the advent of technology, people from almost all walks of life gained the opportunity to invest in financial instruments. With this aspect, both small and large investors gained the ability to act in international markets. In general, although the ease of access brought some conveniences for the investor, it also brought some problems.

¹ Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Tıp Fakültesi, drmahmutbulut@yahoo.com, [ORCID: 0000-0002-6008-378X](https://orcid.org/0000-0002-6008-378X)

² Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İİBF, mentesnurettin@gmail.com, [ORCID: 0000-0002-7181-8681](https://orcid.org/0000-0002-7181-8681)

Gönderim Tarihi: 06.01.2022

Yayına Kabul Tarihi: 10.01.2022

Yayın Tarihi: 15.05.2022

Atıf: Bulut, M., Menteş, N. (2022). Finans sektöründe bazı davranışsal bağımlılıklar; patolojik ticaret, sorunlu borsa ve sorunlu kripto para kullanımı. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 5 (1). 1-12

Especially high gains or losses directly affect the mood of people. In addition, sudden rises and falls in investments that are open to outside intervention necessitate intense follow-up by investors. The concept of addiction, which was initially only associated with substances, brought up the issue of addictions, which were not directly related to substance intake, but were demonstrating related characteristics with substance in “Substance-related and addictive disorders” category of DSM-5. In particular, the pathological gambling habit is a pioneer in this regard. In addition, there are increasing studies in the literature towards behaviors in daily life such as gaming and internet shopping demonstrate some characteristics of addictions caused by substances. In this study, it is aimed to present compiled information about the problematic cryptocurrency habit, which has been widely used recently and has high risk factors, while at the same time, studies on behavioral addictions encountered in the financial sector have been tried to be revealed.

Keywords: Behavioral Addiction, Pathological Trading, Problematic Stock Market Habit, Problematic Cryptocurrency Trading

Giriş

Bağımlılık (addiction) latince bir kelime kökünden türetilmiştir. Temelde bir kişiyi diğerine bağlamaya yönelik roma mahkemesi eylemine atıf yaparak tanımlanan kavram zamanla bir faaliyete ilgi (muhabbet) veya bağlanım olarak kullanılmaya başlanmıştır (Maddux & Desmond, 2000). 17. ve 18. yüzyılda ise bağımlılık ve türevleri psikoaktif madde kullanımına yönelik değerlendirilmiştir. “Şarap veya sert içki bağımlısı”, “içki bağımlısı” ve “tütün bağımlısı” ifadeleri bu tanımlamaya yönelik kullanılan döneme ait bazı kavramlardır. İlk olarak bu kavramsal çerçevede kullanılmakla birlikte zamanla modern anlamda kullanıldığı şekline tanımlar evrilmiştir. Modern anlamda kullanılan bağımlılık kavramı ise 19. Yüzyılın başlarında geliştirilmiştir ve bu tanımlama madde kullanımının kontrolünün kaybedilmesi gibi temel bir özelliği barındırmaktadır (Levine, 1978). 19. yüzyıl sürecinde madde kullanımına bağlı olan bu alışkanlıklar genellikle kendi isimleri ile anılmıştır. Örneğin kompulsif afyon kullanımı için sıklıkla afyon alışkanlığı, morfinizm vb. kavramlar kullanılmıştır (Maddux & Desmond, 2000). İlk tanımlamalarında kısıtlı bir şekilde madde kullanımı ile ilişkilendirilen bağımlılık olgusu süreç içerisinde artan bir ivme ile madde kullanımı ile bağlantılı hale gelmiştir (Diagnostic, 1987; Potenza, 2014). Hatta DMS-III-R madde ile ilgili bozuklukları çalışan komite bağımlılığı zorunlu madde kullanımı ile tanımlamakta iken bu durumun insanlarda aşağılanma duygusu yaratacağı ve damgalayıcı etkisi düşüncesi ile sonraki tanımlamalarda çıkarılmıştır (O’Brien, Volkow, & Li, 2006). Özellikle DSM-IV-TR’de “Madde ile İlişkili Bozukluklar” kategorisinin DSM-5’te “Madde ile İlişkili Bağımlılık Bozuklukları” kategorisi olarak güncellenmesi madde eksenli bağımlılıklara yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Edition, 2013). Bağımlılığın dışarıdan alınan madde veya alkol gibi etmenlerin insan aklında yarattığı etkiler (biyolojik ve kimyasal) ve bu maddelere erişim sağlanamadığında yaşanan aşırma ve yoksunluk olarak tanımlanması giderek kumar gibi dış madde alımına bağlı olmayan ancak madde bağımlılıklarında gözlenen tavır ve davranışlar içeren alışkanlıklarında bağımlılık oluşturma bileceği savını düşündürmüştür (Çakmak & Tamam, 2018). Yakın zamana kadar zihinsel bozuklukların iki uluslararası tanı sistemi, DSM-IV’te (Bell, 1994) ve

ICD-10'da (Organization, 1993) madde ile ilişkili olmayan davranışsal (veya süreç) bağımlılıkları için bir tanı kategorisi yoktu (Mann, Kiefer, Schellekens, & Dom, 2017). Ancak DSM-5'te ki sınıflandırma ile birlikte son zamanlarda davranışsal bağımlılığa olan ilgi artmıştır (Nazlıgül & Yılmaz, 2019).

İnsan yaşamına zarar verici unsurlar barındırmasına rağmen bu davranışı tekrarlamada kontrol güçlüğü yaşaması, yapılmasında aşırı istek ve tekrarında haz veren örüntüler gösteren madde ile ilişkili olmayan bağımlılık kavramsal olarak Isaac Mark tarafından tanıtılmıştır (Mann et al., 2017; Nazlıgül & Yılmaz, 2019). Günlük yaşam içerisinde sıradan olan bazı davranışlar (alışveriş yapmak, cep telefonu yada tablet kullanımı, cinsel aktiviteler vb.) kumar oynama veya oyun bağımlılığı gibi patolojik sayılabilmektedirler (Starcevic, 2016). DSM-5'te kumar oynama bozukluğu ile kendine yer bulan davranışsal bağımlılıklar, literatür incelendiğinde bir çok aktiviteyi kapsadığı görülmektedir (Özcan, Hamzaoğlu, & Burcu). Bu aktiviteler; internet (Dinç & Ögel, 2019), internette online oyun oynama (Ayhan & Köseliören, 2019) (Denizci Nazlıgül, Baş, Akyüz, & Yorulmaz, 2018), alışveriş yapma (Hartston, 2012), akıllı telefon (Pearson & Hussain, 2016) , sosyal medya (Hou, Xiong, Jiang, Song, & Wang, 2019) , aşırı yeme (Kafes¹, Ülker, & Sayar) gibi günlük yaşamsal aktiviteler olabildiği gibi borsa (Youn, Choi, Kim, & Choi, 2016), ticaret bağımlılığı (Brock & Middleton, 2021) ve sorunlu kripto para ticareti (MD Griffiths, 2018) (Menteş, Yolbaş, & Bulut) gibi finansal aktiviteleri de kapsamaktadır.

Bu çalışmada finansal faaliyetler ile ilgili borsa bağımlılığı ve yakın zamanda çok ilgi gören kripto para kullanımı ile ilgili davranışsal bağımlılıklar çerçevesinde incelenmek istenmiştir.

Patolojik Ticaret, Sorunlu Borsa ve Sorunlu Kripto Para Ticareti

Ticaret her türlü alım satımı içerisinde barındıran faaliyetin genel adıdır ancak özel olarak hisse senetleri, tahviller, vadeli işlemler, emtialar ve para birimleri (yani Forex) gibi finansal araçların alım satımı faaliyeti olarak tanımlanabilir. Son zamanlarda internetin yaygınlaşması ile birlikte hem küçük hem de büyük yatırımcılar uluslararası piyasalarda hareket edebilme kabiliyeti kazandılar. Ticari yatırımlar açısından ani kayıp ve kazançlar ruhsal anlamda insan yapısını etkileyebilmektedirler. Örneğin ABD 2011 krizinde borsanın çöküşü (Deaton, 2012) sonrasında, ülke içerisinde bireylerde artan depresyon ve ruh sağlığında bozulma (McInerney, Mellor, & Nicholas, 2013) ve düşük yaşam kalitesi raporlanmıştır (Grall-Bronnec et al., 2017). Bu durum bahis ve şans oyunları gibi düşük seviye alışkanlıklar ile daha kapsamlı sorunları içerisinde barındıran kumar alışkanlığının temel bazı unsurlarını taşımaktadır. Özellikle aşırı ticaret yapan ve bol kazanç ve kayıp yaşayan tüccarların sanki kumar oynuyormuş gibi yüksek riskli ticaret türlerine profesyonel olarak dahil olabildiği düşünülmektedir (Grall-Bronnec et al., 2017). Madde dışı bağımlılık yapan davranışlar, özellikle patolojik kumar oynama ve internet bağımlılığı, birçok yönü ile patolojik ticaretin özelliklerini taşımaktadır. Madde dışı bağımlılıkların kavramsal çerçevesi biyolojik düzeyde patofizyolojik süreçleri içeren gerçek bağımlılıktan mı yoksa dürtü kontrol bozukluğundan mı

kaynaklandığı hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Marković, Nikolac, Tripković, Haluga-Golubović, & Ćustović, 2012). Guglielmo ve ark. 12 aylık bir süre içinde;

- Zorlayıcı günlük alım satım faaliyetinde bulunur (Geçmiş alım satım deneyimini tekrar yaşamak için ayrıca bir sonraki girişimini analiz etmek ya da planlamak konusunda karşı konulamaz düşüncelere sahip olmak ya da finansal içerikte yayın ve literatürle meşgul olmak). Alım satım günlük yaşamın ana faaliyeti haline gelir
- Daha önceki heyecanı yakalamak için artan miktarlarda para ile ticaret yapma isteği
- Ticarete giderek artan miktarda zaman ayırma ihtiyacı ve/veya yatırım yapmak için yeni finansal araçlar arama ihtiyacı (Tolerans)
- Alım satımı kesmeye veya durdurmaya çalışırken huzursuzluk veya sinirlilik hali
- Değişen uyku düzeni (örn. gece uyanma, dış finans piyasalarının açılışında bağlanmak için uyanmaması gereken bir saatte uyanma veya uyanık olma hali)
- Ticareti (alım satım) kontrol etmek, kısmak veya durdurmak için tekrarlayan başarısız girişimlerde bulunma hali
- Önceki hobi ve faaliyetlerinde ilgi kaybı hali (Ticaret hariç)
- Stresle başa çıkmak için ticaret yapma hali
- Kayıplarını telafi için tekrar daha fazla ticaret yapma hali
- Kayıplarının boyutunu gizlemek için yalan söyleme hali (sadece gerçek kazançlardan bahsetme, kayıpları konusunda gizleme ve büyük yatırımcı imajı oluşturma hali)
- Ticari faaliyeti nedeni ile kendisi için önemli bir kariyer (eğitim, iş veya ilişki vb.) fırsatını kaybetme hali
- Ticaret kaynaklı sıkıntılarda para sağlamak için başkalarına güvenme hali
- Planlanmamış intihar düşüncesi, girişimi veya intihar için plan yapma hali

davranışlarından beşini (veya daha fazlasını) sergileyen kişinin Patolojik Ticaret Davranışı göstereceğini ifade etmişlerdir (Riccardo Guglielmo & Luigi Janiri). Kumar oynama davranışına benzer içeriklere sahip olmakla birlikte henüz ticaret kumar bağımlılığı olarak sınıflandırılmamıştır (Grall-Bronnec et al., 2017). Şans faktörü ticaretin (alım satım) bir parçası olmakla birlikte; bilgiye erişimin hızlı ve kolay olması, piyasa operatörlerinin kısa sürede müdahale imkanı veya yön verebilme kabiliyetlerinin olması, panik yaratıcı spekülasyon haberler ve yayılımının kolaylaşması, bu kadar bilgiyi doğru analiz edemeyecek seviyede düşük finansal bilgiye sahip yatırımcıları risk almaya yöneltmektedir. Bu durum hali bazı tüccarları kumarhane oyuncularını gibi davranma eğilimine yönlendirebilir (Schmidt, 2010).

Borsa yatırımı ticaret ile benzer yönler barındırmaktadır. Bu yönü ile literatürde patolojik ticaret gibi algılayan yazarlar olmakla birlikte patolojik ticaretten farklı yönleri olduğunu savunan yazarlarda bulunmaktadır. Borsa yatırımı için kolayca herkes hesap açabilir ve yatırımlarını hızlı bir

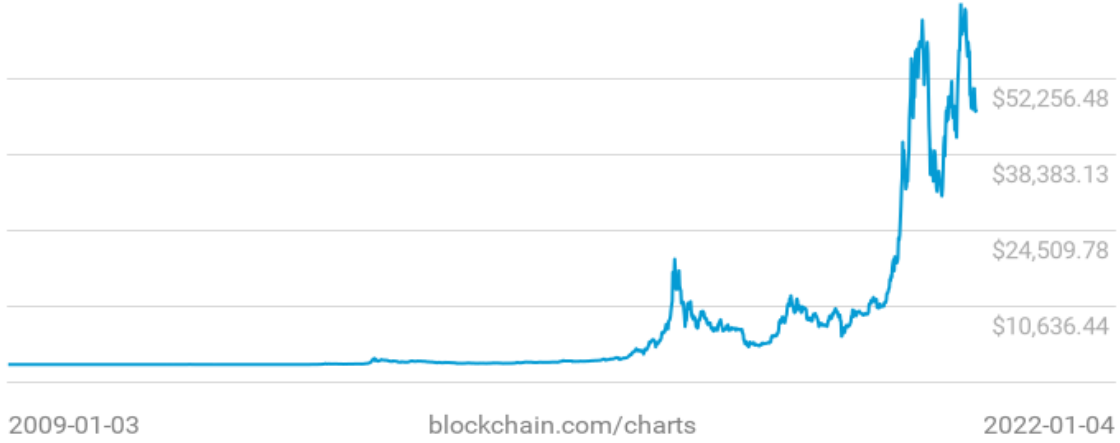
şekilde gerçekleştirebilir. Cazip kullanım imkanları ile gençler arasında özellikle ilgi çekicidir (Mark Griffiths, Wardle, Orford, Sproston, & Erens, 2009). Aşırı ticaret için var olan problemleri kullanım borsada içinde geçerli olmakla birlikte Borsa yatırımlarının şans oyunları ve piyango gibi kumar bağımlılığı ile ilintili olduğunu savunan yazarlarda mevcuttur (Oliveira & Silva, 2001). Team (2011) de birinci şahıstan problemi slot makineleri veya kumarhane oyunlarından ziyade borsa yatırımıyla ilgili olan bir vaka incelemesinde; birçok patolojik kumarbaz gibi, çevrimiçi online yatırımcıların bir dizi küçük erken kazançlar yaşadıklarını, sonrasında kayıplarının peşine düştüklerini, yatırdıkları para üzerindeki kontrollerini kaybettiklerini ve seçici hafıza, kumarbaz yanılıgısı veya rasyonelleştirme gibi benzer bilişsel çarpıtmalara sahip olduklarını rapor etmiştir (Team & Turner, 2011). Granero ve ark. finansal piyasalarda yatırım ile ilgili sorunlar için özel tedavi birimlerine başvuran hastaların kumar davranışlarını analiz etmeye yönelik çalışmalarında finansal piyasaların olumlu algısı ve toplumsal olarak kişilerde bağımlılık eksenli değerlendirilme azlığı gibi nedenlerle borsa yatırımı kaynaklı bozuklukların yeterince teşhis edilemediğini ve bu nedenle çalışmanın zor şartlarda tamamlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca Borsa yatırımcısı kumarbaz (oyuncu)'larının kumarbazlarının genel klinik profillerinde ve psikopatoloji ve kişiliklerinde Patolojik kumarbazlar (oyuncular) ile karşılaştırılabilir olduğunu göstermişlerdir (Granero et al., 2012). Mosenhauer ve ark. (2021) çalışmasında sık borsa ticareti ile kumar benzeri faaliyetler ile davranışsal bağımlılığın ilişkili olduğu hipotezini desteklediğini tespit etmişlerdir (Mosenhauer, Newall, & Walasek, 2021). Literatürde bu türden araştırmalar olmasına karşın hala sorunlu borsa ticareti veya aşırı ticaret konusunda yeterli sayıda çalışma olduğunu söylemek güç olacaktır. Genel olarak parasal işlemlerde sık takip ve ilginin doğal olduğu algısı, insanları ticaret, borsa ve kripto para kullanımında sorunlu davranış sergilemiş olabilecekleri düşüncesinden uzaklaştırmaktadır. Ayrıca kliniklere yeterli başvuru olmaması yeterince çalışma yapılamamasının nedenleri arasında gösterilebilir. Ancak çalışmada örneği verilen çalışmalar aslında dikkatli irdelendiğinde bu konularda yapılacak çalışmaların artırılmasında toplum sağlığı açısından yararlar olduğu görülecektir.

Borsa yatırımcıları, borsa yatırımının doğası gereği daha niteliksel kullanıcılar olmakta iken kripto paraları yatırım aracı olarak kullananlarda böyle bir entelektüel birikime sahip olmak çok da gerekli değildir. Borsada işlem yapabilmek için birçok ekonomik aktiviteyi bilmek gerekir. Ayrıca bazı işlemler için ekonomik bir alt yapıya da sahip olmak gereklidir. Bu yönü ile borsa daha eğitimli insan kitlelerinin takip ettiği bir uğraş gibi görünmektedir. Örneğin Akbulut ve Kaderli'nin borsa yatırımcılarının profiline yönelik yaptıkları çalışmalarında katılımcıların % 50 sinden fazlasının lisans ve lisans üstü eğitim almış kişilerden oluştuğunu tespit etmişlerdir (Akbulut & Kaderli, 2009). Her yaş grubundan ve eğitim düzeyinden katılımcı kripto para yatırımı yapabilme imkanına sahiptir.

Kripto para merkezi otorite kontrolüne ihtiyaç duymadan, çalışma akışını şifreleme teknikleri kullanarak sağlayan alfa nümerik bir para birimidir (Hossain, 2021),(Hakim das Neves, 2020),(Makarov & Schoar, 2020). Nakit gibi davranış göstermez anonim kullanıcı ile işlem görür.

Ayrıca kimlik ve varlık ifşası için özgürlük alanı sağlar. Dijital anahtar ile para biriminin değerini ve sahibinin kimliğini saklayan blok zincir teknolojisini kullanır (Singhal, Dhameja, & Panda, 2018). Merkezi otoriteden bağımsız hareket edebilme kabiliyeti sağladığı kolaylıkların yanında bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yönü ile bazı sorunlu finansal para kaynaklarının (kara para, fuhuş uyuşturucu gelirleri vb.) ilgisini çeker. Bu yönü ile sınırlı ancak artan bir sayıda araştırmacı grubu, kriptoların bireylerin çevrimiçi kumar faaliyetlerini ve/veya yasadışı uyuşturuculara erişimlerini gizlemek için nasıl kullanıldığını anlamaya odaklanmıştır (Gainsbury & Blaszczynski, 2017; Orsolini, Papanti, Corkery, & Schifano, 2017). Araştırmalarda pek az ilgi çekici olsa da kripto ticaretinin kumarbazlar arasında çekici bir faaliyet olup olmadığı ve kripto ticaretinin sorunlu kumar oynama riskinin artmasıyla ilişkili olup olmadığı dikkate alınması gereken önemli bir durumdur (Mills & Nower, 2019). Sadece kripto para piyasasında paranın kaynağı konusundaki belirsizlikler değil aynı zaman da fiyatı konusunda da yoğun belirsizlikler yaşanmaktadır. 2012 yılında sisteme kaydedilen günlük 7000 işlem sayısı 2021 itibarı ile günlük 1 milyon sayısını aşmıştır (Benzekri & Özütlü). Artan işlem sayısına paralel olarak bazı kripto paralarda büyük fiyatlanmalar yaşanmıştır. Kripto paralar içerisinde en yaygın bilineni olan Bitcoin 2016 yılında %122 2017 de ise %1360 artış göstermiştir (Bouri, Shahzad, & Roubaud, 2019). 2010 yılından itibaren bitcoin fiyatlarında yaşanan dalgalanmayı şekil 1 de görmek mümkündür.

Market Price (USD)
\$46,441.99

Kaynak: [Blockchain Explorer - Search the Blockchain | BTC | ETH | BCH](https://blockchainexplorer.com/)

Grafik yıllara içerisinde anlık fiyat değişimlerini yansıtmaktadır. Bitcoin fiyatındaki oynaklık son birkaç yılda artış göstermiştir. 2017'den sonraki yıllar, COVID-19'un patlak vermesinden sonra fiyatlarda zirveler gerçekleşmiştir. 2020'de yaklaşık 20.000 dolara ulaşan 1 bitcoin fiyatı, pandemi sonrasında ortalama 40.000 dolara ve Nisan 2021'de tüm zamanların en yüksek rekoru olan 60.000 dolar seviyelerine ulaştı (Benzekri & Özütlü). Literatürde bitcoinin büyük bir balon olduğunu (Bouri,

Molnár, Azzi, Roubaud, & Hagfors, 2017) iddia eden araştırmacılar olduğu gibi baloncuklar oluşturduğuna yönelik ampirik kanıtlar sunan çalışmalarda bulunmaktadır (Bouri et al., 2019; Cheung, Roca, & Su, 2015; Corbet, Lucey, & Yarovaya, 2018; Fry & Cheah, 2016). Kripto paraların fiyatlarındaki yoğun dalgalanmalar kripto para ticaretini bir yönü ile yüksek riske sahip senetlerin alım satımına benzetmektedir. Bu senetler sık el değiştirirler ve yüksek risk toleransına sahip yatırımcılar tarafından tercih edilir (Mills & Nower, 2019). Hisse senedi alım satımında el de edilen üç haz (yüksek getiri özlemi, heyecan arayışı ve vakit geçirme) içerisinde yüksek getiri özelemleri ve heyecan arayışı kumar güdüsü olarak değerlendirilir (Arthur, Delfabbro, & Williams, 2015). Ayrıca kaybedilen büyük kayıpların telafî arayışı, kolay alım satımı, internetten yoğun takip gibi unsurlar kripto para alım satımını sorunlu borsa, problematik kumar gibi bağımlılıklar ile ilişkilendirilir hale getirmektedir. Griffiths, Kripto para alım satımını günlük çevrim içi alım satım bağımlılığının bir alt türü olarak ya da borsa bağımlılığı olarak değerlendirmiştir (MD Griffiths, 2018). Kripto paralar bilgisayar yardımı ile üretilmektedir ayrıca ticareti (alım satımı) internet aracılığı ile yapılmaktadır (Park, Im, Seol, & Paek, 2019). İnternette harcanan zamanın kontrol edilememesi genel olarak internet bağımlılığı olarak ifade edilir (Yellowlees & Marks, 2007). Menteş ve ark. kripto paraların kumar ve internet bağımlılığı ile olan benzerliklerinden yola çıkarak sorunlu kripto para kullanım ölçeğini geliştirmişlerdir. Bu çalışmada kripto para kullanımının ana nedeni olarak kumar bağımlılığı ile olan benzerlik ve işlemlerinin bilgisayar yardımı ile yapılmasından hareketle kumar bağımlılığı ve internet bağımlılığına yönelik geliştirilmiş ölçekler yardımı ile sorunlu kripto para kullanımına yönelik ölçek geliştirilmiştir. Ölçekte 15 madde bulunmaktadır. Ölçek soruları iki faktörlü bir yapı oluşturmuştur. Çalışmada birinci faktör “yoksunluk ve tolerans” olarak adlandırılmış ikinci faktör ise “para bulma davranışı ve inkar” şeklinde isimlendirilmiştir (Menteş, Yolbaş, & Bulut).

Sonuç

Kişilerin bireysel sosyal iş ve aile ve yaşamlarını ve bu sistematik işleyişin işlevselliğini bozacak şekilde kontrol edilemeyen kalıcı ve tekrarlanan istemlerle kumar oynama davranışı kumar oynama bozukluğu olarak adlandırılır (Çakmak & Tamam, 2018). İlk olarak DSM-III’te kumar bağımlılığı “Patolojik Kumar Oynama” şeklinde dahil olan kumar bağımlılığı kavramı, sonrasında DMS -4’te PKO “Başka yerde sınıflandırılmamış dürtü kontrol bozuklukları” kategorisinde değerlendirilmiş ancak bağımlılık olarak tanımlanmamıştır. DSM-5’te ise “Madde ile İlişkili ve Bağımlılık Bozuklukları” kategorisinde “Madde ile ilişkili olmayan bozukluk” kategorisinde değerlendirilmiştir (American Psychiatric Association & Association, 2013). Düzensiz kumar oynama alışkanlığı, sıkça kumar oynamak, istenen hazzı tekrarlama için daha fazla parayla oynamak, başarısız bırakma çabaları ve bu çabalar esnasında sinirlilik hali, olumsuz duygu durumlardan kaçmak için kumar oynamak, temel yaşam alanlarında kumar oynama davranışı, yüksek kayıpların telafisi için yeniden kumar oynamak, başkalarına güvenerek kumar oynamak ve kumar ile alakalı önemli ilişkiler

kurma gibi ölçütlerin 4'ünü gerçekleştirenlerde kumar oynama bağımlılığı tespiti yapılabilir(Çakmak & Tamam, 2018). Finansal piyasalar açısından da kumar oynamadaki duygu durum hali yaşanabilmektedir. Özellikle kripto para piyasaları müdahaleye açık sistemleri barındırmaktadır. Ya da toplu alım veya satım ile bir kripto para birimi ani olarak yükseltilebilmektedir. Bu işlemler sonucunda yatırımcılar bir anda çok para kazanabildiği gibi büyük bedeller de kaybedebilmektedir. Kaybın fazla olması kişilerde kaygı bozukluğu gibi bazı ruhsal hastalıklara neden olabilir. Mills ve Nower (2019) çalışmalarında; düzenli kumar alışkanlığı olanların yarısından fazlasının bir önceki yıl kripto para yatırımında bulduklarını belirlemişlerdir. Kripto alım satımı sıklığının spor bahisleri, günlük bahis oyunları, aşırı ticaret, çevrimiçi kumar veya sorunlu kumar oynama davranışı ile ilişkilendirileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca Kripto para ticaretinin yüksek riskli günlük alım satım faaliyetinin bir uzantısı olarak düşünülebileceğini; özellikle kripto ve yüksek riskli hisse senedi yatırımcıları arasındaki yüksek oranda benzeşiklik olduğu hatta yüksek riskli hisse senedi yatırımcılarının % 75'inin aynı zamanda kripto para ticareti de yaptıklarını belirlemişlerdir. Ek olarak, kripto ve yüksek riskli hisse senedi tüccarları da benzer demografi ve kumar tercihlerini paylaştıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu çalışma ile

- Kripto ticareti sıklığı, kripto ticaretine genel katılımın sınırlı bir değerlendirmesi
- “kripto bağımlılığı” kavramsalı ışığında(MD Griffiths, 2018), sorunlu kumar alışkanlığı ile uyumluluk gösteren kripto ticareti davranışlarıyla ilişkili zararların tespitine yönelik çalışmalar ile zararların tespitine başlanması

Şeklinde iki ana unsurda çalışmaların ilerlemesini öngörmektedir (Mills & Nower, 2019).

Bu çalışma genel olarak yukarıda açıklanan olguları destekleyici olarak hazırlanmıştır. Genel olarak Finansal piyasalarda karşılaşılan davranışsal bağımlılıklara yönelik çalışmalar sınırlıdır. Özellikle pandemi döneminde artan kripto para kullanımı ve yaşanan kayıpların olumsuz etkileri yeterince araştırma konusu yapılmamıştır. Bu çalışmanın ileriki çalışmalar açısından kavramsal bir çerçeve oluşturması beklenmektedir. Kripto para ticareti kaynaklı olumsuz davranışların tespitine yönelik çalışmaların arttırılması tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, R., & Kaderli, Y. (2009). Şanlıurfa il merkezindeki borsa yatırımcılarının profili ve bu yatırımcıların hisse senetlerine yatırım yapma sürecini etkileyen faktörlerin analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(43), 212-226.
- American Psychiatric Association, D., & Association, A. P. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5. In: Washington, DC: American psychiatric association.
- Arthur, J. N., Delfabbro, P., & Williams, R. J. (2015). Is there a relationship between participation in gambling activities and participation in high-risk stock trading? *Journal of Gambling Business & Economics*, 9(3).

- Ayhan, B., & Köseliören, M. (2019). İnternet, online oyun ve bağımlılık. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 6(1), 1-30.
- Bell, C. C. (1994). DSM-IV: diagnostic and statistical manual of mental disorders. *Jama*, 272(10), 828-829.
- Benzekri, M. K., & Özütlü, H. Ş. On the Predictability of Bitcoin Price Movements: A Short-term Price Prediction with ARIMA. *Journal of Economic Policy Researches*, 8(2), 293-309.
- Bouri, E., Molnár, P., Azzi, G., Roubaud, D., & Hagfors, L. I. (2017). On the hedge and safe haven properties of Bitcoin: Is it really more than a diversifier? *Finance Research Letters*, 20, 192-198.
- Bouri, E., Shahzad, S. J. H., & Roubaud, D. (2019). Co-explosivity in the cryptocurrency market. *Finance Research Letters*, 29, 178-183.
- Brock, J., & Middleton, L. S. (2021). Trading Addiction: An Analysis of Prescription and Non-Prescription Opioid Abuse.
- Cheung, A., Roca, E., & Su, J.-J. (2015). Crypto-currency bubbles: an application of the Phillips–Shi–Yu (2013) methodology on Mt. Gox bitcoin prices. *Applied Economics*, 47(23), 2348-2358.
- Corbet, S., Lucey, B., & Yarovaya, L. (2018). Datestamping the Bitcoin and Ethereum bubbles. *Finance Research Letters*, 26, 81-88.
- Çakmak, S., & Tamam, L. (2018). Kumar oynama bozukluğu: Genel bir bakış. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 78-97.
- Deaton, A. (2012). The financial crisis and the well-being of Americans 2011 OEP Hicks Lecture. *Oxford economic papers*, 64(1), 1-26.
- Denizci Nazlıgöl, M., Baş, S., Akyüz, Z., & Yorulmaz, O. (2018). İnternette oyun oynama bozukluğu ve tedavi yaklaşımları: Sistematik bir gözden geçirme.
- Diagnostic, A. (1987). Statistical Manual of Mental Disorders, Revised. *American Psychiatric Association*.
- Dinç, M., & Ögel, K. (2019). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Bağımlılık Tanı, Tedavi, Önleme*, 1, 703-717.
- Edition, F. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. *Am Psychiatric Assoc*, 21.
- Fry, J., & Cheah, E.-T. (2016). Negative bubbles and shocks in cryptocurrency markets. *International Review of Financial Analysis*, 47, 343-352.

- Gainsbury, S. M., & Blaszczynski, A. (2017). How blockchain and cryptocurrency technology could revolutionize online gambling. *Gaming Law Review*, 21(7), 482-492.
- Grall-Bronnec, M., Sauvaget, A., Boutin, C., Bulteau, S., Jiménez-Murcia, S., Fernandez-Aranda, F., . . . Caillon, J. (2017). Excessive trading, a gambling disorder in its own right? A case study on a French disordered gamblers cohort. *Addictive behaviors*, 64, 340-348.
- Granero, R., Tarrega, S., Fernandez-Aranda, F., Aymami, N., Gomez-Pena, M., Moragas, L., . . . Menchon, J. M. (2012). Gambling on the stock market: an unexplored issue. *Comprehensive Psychiatry*, 53(6), 666-673.
- Griffiths, M. (2018). Hot topics in gambling: Gambling blocking apps, loot boxes, and 'crypto-trading addiction'. *Online Gambling Lawyer*, 17(7), 9-11.
- Griffiths, M., Wardle, H., Orford, J., Sproston, K., & Erens, B. (2009). Sociodemographic correlates of internet gambling: Findings from the 2007 British Gambling Prevalence Survey. *CyberPsychology & Behavior*, 12(2), 199-202.
- Hakim das Neves, R. (2020). Bitcoin pricing: impact of attractiveness variables. *Financial Innovation*, 6, 1-18.
- Hartston, H. (2012). The case for compulsive shopping as an addiction. *Journal of psychoactive drugs*, 44(1), 64-67.
- Hossain, M. S. (2021). What do we know about cryptocurrency? Past, present, future. *China Finance Review International*.
- Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L., & Wang, Q. (2019). Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of psychosocial research on cyberspace*, 13(1).
- Kafes¹, A. Y., Ülker, S., & Sayar, G. H. YEME BAĞIMLILIĞI.
- Levine, H. G. (1978). The discovery of addiction. Changing conceptions of habitual drunkenness in America. *Journal of studies on alcohol*, 39(1), 143-174.
- Maddux, J. F., & Desmond, D. P. (2000). Addiction or dependence? *Addiction*, 95(5), 661.
- Makarov, I., & Schoar, A. (2020). Trading and arbitrage in cryptocurrency markets. *Journal of Financial Economics*, 135(2), 293-319.
- Mann, K., Kiefer, F., Schellekens, A., & Dom, G. (2017). Behavioural addictions: Classification and consequences. *European Psychiatry*, 44, 187-188.

- Marković, H., Nikolac, N., Tripković, M., Haluga-Golubović, I., & Ćustović, Z. (2012). Connection between addictive behavior and investing on the stock market in Croatia. *Alcoholism and psychiatry research: Journal on psychiatric research and addictions*, 48(2), 69-80.
- McInerney, M., Mellor, J. M., & Nicholas, L. H. (2013). Recession depression: mental health effects of the 2008 stock market crash. *Journal of health economics*, 32(6), 1090-1104.
- Menteş, N., Yolbaş, İ., & Bulut, M. Development and Verification of Problematic Cryptocurrency Trading Scale.
- Mills, D. J., & Nower, L. (2019). Preliminary findings on cryptocurrency trading among regular gamblers: A new risk for problem gambling? *Addictive behaviors*, 92, 136-140.
- Mosenhauer, M., Newall, P. W., & Walasek, L. (2021). The stock market as a casino: Associations between stock market trading frequency and problem gambling. *Journal of Behavioral Addictions*, 10(3), 683-689.
- Nazlıgül, M. D., & Yılmaz, A. E. (2019). Oyun bağımlılığı ve egzersiz bağımlılığına davranışsal bağımlılık çerçevesinden bakış. *Bağımlılık Dergisi*, 20(2), 97-108.
- O'Brien, C. P., Volkow, N., & Li, T. (2006). What's in a word? Addiction versus dependence in DSM-V. In (Vol. 163, pp. 764-765): Am Psychiatric Assoc.
- Oliveira, M. P. M., & Silva, M. T. A. (2001). A comparison of horse-race, bingo, and video poker gamblers in Brazilian gambling settings. *Journal of gambling studies*, 17(2), 137-149.
- Organization, W. H. (1993). *International Classification of Diseases ICD 10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines*: World Health Organisation.
- Orsolini, L., Papanti, D., Corkery, J., & Schifano, F. (2017). An insight into the deep web; why it matters for addiction psychiatry? *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, 32(3), e2573.
- Özcan, Y. S., Hamzaoğlu, N., & Burcu, T. Üniversite Öğrencilerinin Kimyasal ve Davranışsal Bağımlılıklara İlişkin Bakış Açıları ve Bilgi Düzeyleri. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 44-55.
- Park, S., Im, S., Seol, Y., & Paek, J. (2019). Nodes in the bitcoin network: Comparative measurement study and survey. *IEEE Access*, 7, 57009-57022.
- Pearson, C., & Hussain, Z. (2016). Smartphone addiction and associated psychological factors.
- Potenza, M. N. (2014). Non-substance addictive behaviors in the context of DSM-5. *Addictive behaviors*, 39(1).

- Riccardo Guglielmo, M., & Luigi Janiri, M. Is Pathological Trading an Overlooked Form of Addiction?
- Schmidt, C. (2010). Comportements financiers et jeux de hasard: une approche neuroéconomique. *Psychotropes*, 16(1), 57-72.
- Singhal, B., Dhameja, G., & Panda, P. S. (2018). Introduction to blockchain. In *Beginning Blockchain* (pp. 1-29): Springer.
- Starcevic, V. (2016). Behavioural addictions: A challenge for psychopathology and psychiatric nosology. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 50(8), 721-725.
- Team, D., & Turner, N. E. (2011). The addictiveness of online brokerage services: A first person account. *Journal of Gambling Issues*(25), 113-129.
- Yellowlees, P. M., & Marks, S. (2007). Problematic Internet use or Internet addiction? *Computers in human behavior*, 23(3), 1447-1453.
- Youn, H., Choi, J.-S., Kim, D.-J., & Choi, S.-W. (2016). Development and validation of a stock addiction inventory (SAI). *Annals of general psychiatry*, 15(1), 1-7.